

ikametgâhı idi. Tarihte olduğu gibi günümüzde de mukaddes emanetler çeşitli dönemlerin çinileriyle kaplanmış olan bu binada muhafaza edilmektedir. Yavuz Sultan Selim'in Mısır'ı fethinden sonra Mekke ve Medine'deki Hz. Muhammed'le ilk halifelere ait hâtıraları Has Oda'da ve hazinede muhafaza altına aldırıldığı bilinmektedir. Bu eserler arasında Hz. Muhammed'in hırkası, iki adet kılıcı, sakal-ı şerifleri, dişi, ayak izleri, sancak-ı şerifi, su kâsesi, Hümeze, Tekâsür, Kadr ve Tebbet sûrelerinin vahiy kâtipleri tarafından deri üzerine yazılmış ilk nüshaları, Hz. Muhammed'in çeşitli hükümdarlara gönderdiği İslâm'a davet mektupları, na'i-ı şerifler, ilk halifelerin kılıçları, padişahların çeşitli dönemlerde Mekke ve Medine'ye vakfettikleri objeler yer almaktadır. Bu yapının yanındaki Has Oda (Silâhdar) Hazinesi'nde geçmiş yıllara kadar sarayda bulunan saatlerden değerli örnekler teşhir edilmekteydi. Günümüzde teşhirdeki saatler depolara kaldırılarak bu bölüm mukaddes emanetlerle uyumlu geçici sergilere ayrılmıştır. 25 Ağustos 2008'de açılışı gerçekleştirilen Osmanlı Devleti'nde Ehl-i Beyt Sevgisi adlı sergi bunların ilkinin teşkil etmiştir. Ecdad, Hz. Muhammed'den bugüne intikal eden kutsal emanetlere o kadar önem vermiş ki her birini son derece kıymetli sanat eseri mahfazalar içinde saklamış, Mısır'dan İstanbul'a getirilmek üzere yola çıktığı andan itibaren asırlarca yanibaşlarında sürekli Kur'an-ı Kerim okunmuştur; bu gelenek günümüzde de "hayırların fethi, belâların def'i" niyetiyle devam ettirilmektedir.

Saray ağalarının eğitildiği ve yaşadığı avluyu çevreleyen koğuşların hiyerarşik bir düzeni vardı. Bunlar Küçük-Büyük Oda, Seferli, Kilerli, Hazine ve Has Oda koğuşlarıdır. Bunlardan günümüzde Küçük Oda Koğuşu'nun yer aldığı bölüm saray işlemleri seksiyonu olarak açılmış, daha sonra kapatılmıştır. Bugün sarayda işlemlerin sergilendiği bir bölüm yoktur. Seferli Koğuşu padişah elbiseleri sergisine ayrılmıştır. Bu koleksiyonda padişahların tarih boyunca saklanan günlük elbiseleriyle tören elbiselerinin yanı sıra sarayda kullanılan çeşitli kumaşlar teşhir edilerek Osmanlı sarayına bağlı kumaş üretimi hakkında kronolojik bilgiler verilir. Kilerli Koğuşu ise müze idare binası halinde düzenlenmiştir. Zamanında iç hazineden sorumlu ağalara ait olan Hazine Koğuşu'nda İslâm ve Osmanlı minyatür, yazı ve hat örnekleriyle gereçleri sergilenmişse de bu

XVI. yüzyıla ait
Türk sadak
ve miğferi



bölüm günümüzde ziyarete kapalıdır. Has Oda Koğuşu XIX. yüzyılda Has Oda revakı kapatılarak oluşturulmuştur. Bu mekân padişah portreleri salonu olarak kullanılmaktadır. Fâtih Sultan Mehmed döneminden kalan Ağalar Camii Bizans, İslâm ve Osmanlı yazmaları ile ünlü saray kütüphanesi şeklinde hizmet vermekte, içerisinde yaklaşık 14.000 el yazması eser, 500 civarında minyatürlü yazma ve albüm, gayri İslâmî kitaplar, mühürler vb. barındırmaktadır.

Topkapı Sarayı'nın Sarayburnu yönündeki arka bölümünde İstanbul manzarasına açılan ve Sofa-i Hümayun diye adlandırılan bir bahçede havuzlu mermer teras üzerinde sultanların kişisel köşkleri yer almaktadır. XVII. yüzyılda inşa edilen bu köşklere Sünnet Odası cephesindeki Osmanlı çini sanatının çeşitli dönemlerine ait panolarıyla ünlüdür. IV. Murad'ın Revan ve Bağdat seferlerine ithaf ettiği köşkler ise Osmanlı klasik köşk üslûbunun son örnekleridir. Hekimbaşı Kulesi ile XVIII. yüzyıl rokoko dekorasyonuna sahip Sofa Köşkü dışında Marmara yönündeki mermer teras önünde 1850'lerde inşa edilen Mecidiye Köşkü bulunmaktadır. Osmanlı padişahlarının Topkapı Sarayı'nı terkederek Boğaziçi saraylarına yerleştikten sonra dönemin Batılı saray zevkine uygun inşa ettirdikleri bu köşk, sultanların Topkapı Sarayı'na dinî ve resmî törenlere geldiklerinde kullandıkları bir kabul salonuydu. Bu köşkün yanına XIX. yüzyıl başlarında Sofa Camii yapılmıştır. Burası sarayda günümüzde ibadete açık olan tek mekândır. Dünya müzeleri arasında tarihsel yaşantı ile bugüne ulaşabilmiş ender örneklerden olan Topkapı Sarayı bu görünümüyle Osmanlı yönetim sisteminin evrensel ölçüsüyle de paralellik arz etmektedir. Top-

kapı Sarayı Müzesi sergi salonları zaman zaman değişikliğe uğramakta, deprem riski, restorasyon ve personel durumuna bağlı şekilde açık veya kapalı olabilmektedir. Mekân sıkıntısı yüzünden koleksiyonlardaki eserlerin çok az bir kısmı sergilenebilmektedir. Geçici sergiler ve teşhir değişimleri mevcut eserlerin yeterli ölçüde sergilenebilmesine imkân tanımamaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, tür.yer.; Tahsin Öz, *Topkapı Sarayında Fatih Sultan Mehmet II'ye Ait Eserler*, Ankara 1953; *Topkapı Sarayı Müzesi: Yıllık-1*, İstanbul 1986; *Topkapı Sarayı*, İstanbul 2000; Hilmi Aydın, *Hırka-i Saadet Dairesi ve Mukaddes Emanetler*, İstanbul 2004; a.mlf., *Sultanların Silahları*, İstanbul 2007; Ahmet Şimşirgil, *Taşa Yazılan Tarih Topkapı Sarayı*, İstanbul 2005; Sabahattin Türkoğlu, "Topkapı Sarayı", *TA*, XXXI, 307-310; Deniz Esemenli, "Topkapı Sarayı Müzesi", *DBİst.A*, VII, 291-293.



HİLMİ AYDIN

TOPKAPI SARAYI MÜZESİ KÜTÜPHANESİ

Topkapı Sarayı Müzesi'nin bugün sahip olduğu değerlerin başında kütüphanesi ve buradaki yazma kitaplar gelmektedir. Kütüphane sarayın ilk yapılarından Ağalar Camii'nde bulunmaktadır. 1924'te sarayın müze haline getirildiği sırada harap durumdaki Ağalar Camii padişahların kitap hazinesinde mevcut kitaplarla çeşitli köşk ve koğuşlardaki vakıf kitaplıkların bir araya getirilmesi amacıyla 1928'de onarılmış ve kitaplar -III. Ahmed Kütüphanesi hariç- buraya taşınarak binaya Yeni Kütüphane adı verilmiştir. III. Ahmed Kütüphanesi de 1966 yılında Yeni Kütüphane'ye alınmıştır. Kütüphanede her biri sarayda bulunduğu yerin adıyla adlandırılan on üç kitap-

TOPKAPI SARAYI MÜZESİ KÜTÜPHANESİ



Topkapı Sarayı
içindeki
kitapların
bir araya
toplandığı
Yeni Kütüphane
denilen
Ağalar Camii

lık oluşturulmuş ve Osmanlı kütüphane sisteminde yapıldığı gibi çeşitli bilimlere göre tasnif edilmiştir. Kütüphanede ayrıca Güzel Yazılar bölümü adı altında Türk hattatlarına ait hat albümleri ve levhalar-dan meydana gelen bir bölümle bu sanata dair kâmiş kalemler, kalemtraş, kubur, makta', kalem, yazı çekmeces, makas gibi aletlerden ibaret cilt ve yazı araçları koleksiyonu vardır.

Kütüphanede yer alan din, tarih, edebiyat ve fen konularını içeren eserler arasında en erken tarihli VIII-IX. yüzyıllara ait, kûfî hatla parşömen üzerine yazılmış mushaflardır. Tarihî değerlerinin yanı sıra cilt, hat, tezhip ve minyatür bakımından da önem taşıyan bu eserler İslâm kitap sanatı konusunda değerli bilgiler vermektedir. Dünyada eşine az rastlanacak kadar zengin olan koleksiyon çoğu Arap, İran, Hint, Mağrib, Selçuklu ve Osmanlı topraklarında hazırlanmış, XIX. yüzyıla kadar tarihlenen mushaflardan meydana gelmektedir. Sarayın mushaf koleksiyonu kûfî ve mağribî kûfisiyle yazılmış örneklerin ihtisamı, ünlü hattatlar Yâkût el-Müstâ'sımî, Abdullah-ı Sayrafi ve Argun Kâmilî gibi sanatkarların eserleri, seçkin Safevî mushafları ve Şeyh Hamdullah Efendi, Ahmed Karahisârî gibi hattatların yazdığı Osmanlı dönemi mushafları ile ayrı bir değer kazanmaktadır.

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi ayrıca bugün İslâm dünyasının en zengin minyatür koleksiyonuna sahiptir. Şeyh Muhammed, Abdülhay Hâce, Bihzâd, Ahmed Mûsâ, Muhammedî, Rızâ-yi Abbâsî, Mehmed Sıyahkalem, Nigârî, Osman, Ali, Matrakçı Nasuh, Levnî, Pîrî Reis, Hasan Nakşî, Buhârî adlı nakkaşların ve kartografların atıflı veya imzalı harita ve minyatürleri buradadır. Büyük çoğunluğu hazine kütüphanesinin içinde yer alan on binlerce

minyatür, şekilli kitap ve albümler İslâm resim sanatının çok geniş bir coğrafyaya yayılan çeşitli ekol ve üsluplarının özelliklerini taşır. Selçuklu, İlhani, Timurlu, Özbek, Karakoyunlu ve Akkoyunlu Türkmenleri, Safevîler, Memlûkler ve Osmanlı saray nakkaşlarına aittir. Yaklaşık 600 kitap ve albüm içinde yer alan minyatürler ilmi, tarihî, dinî ve edebî konular içerir. İslâm sanatının IX. yüzyıldan XX. yüzyıl başlarına kadar halkâr, zerefşan, ebru, hat, tezhip, minyatür, kalem-i siyâhî, kat'î çalışmalarını içinde toplayan murakka'lar koleksiyonunun bir diğer önemli grubunu oluşturur. Ganimet ve elçi hediyeleri gibi çeşitli yollarla Osmanlı saray hazinesine giren Timurlu, Türkmen ve Safevî murakka'ları İslâm dünyasının en seçkin örnekleridir.

İslâm dünyasının çeşitli coğrafyalarından seçkin el yazmalarının saray koleksiyonunda toplanmış olması Osmanlı padişahlarının kitap sanatına büyük ilgi gösterdiklerini kanıtlamaktadır. Padişahlar bir yandan saray atölyelerinde resimlerle süslü el yazmaları hazırlatmış, bir yandan da İslâm dünyasının diğer yörelerinde hazırlanan eserleri hediye, ganimet veya satın alma gibi yollarla kendi hazineleri için toplamıştır. Hânedan mensupları ve bürokratlar padişahlara kitap hediye etmek amacıyla bu tür eserlere sahip olmaya çalışmıştır. Kitap koleksiyonunun oluşmasındaki bir diğer kaynak muhallefât yoludur. Bu sisteme göre vezirler, kazaskerler ve diğer yüksek rütbeli şahısların ölümünden sonra vârisleri bulunmadığı takdirde kıymetli eşyaları devlete intikal etmekte ve saraya alınmaktaydı. Bu yoldan da saray koleksiyonuna birçok minyatürlü el yazması ve albüm katılmıştır. Ayrıca azledilen, öldürülen veya yolsuzluk yapan kişilerin değerli eşyaları saraya alınmaktaydı.

Saray kütüphanesindeki III. Ahmed Kütüphanesi'ne bağlı İslâm dışı eserlerin katalogunu D. Adolf Deissmann 1933'te, Türkçe, Farsça ve Arapça yazmalarının katalogunu ise Fehmi Ethem Karatay 1961-1969 yıllarında yayımlamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Topkapı Sarayı Müzesi Rehberi, İstanbul 1933, s. 141-149; Ziya Erkins, *Topkapı Sarayı*, İstanbul 1959, s. 28-31; Karatay, *Türkçe Yazmalar*, I, s. VI-VIII; Filiz Çağman, "Anadolu Türk Minyatürü", *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi*, İstanbul 1982, V, 930-951; a.m.f., "The Topkapı Collection", *Aramco World Magazine*, XXXVIII/2, Houston 1987, s. 9-36; Erünsal, *Türk Kütüphaneleri Tarihi II*, s. 77-80; Zeynep Çelik [Atbaş], "Sarayı Kütüphanesi", *Topkapı Sarayı*, İstanbul 1999, s. 346-365; a.m.f., "Islamic Miniatures", *Arts of Asia*, XXXI/6, Hong Kong 2001, s. 101-113; İsmet Binark, "Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi ve Kütüphane Koleksiyonları ile İstanbul Kütüphaneleri Hakkında Yerli Yabancı Kaynaklar Bibliyografyası", *VD*, XIII (1981), s. 717-743.



ZEYNEP ATBAŞ

TOPRAK, İsmail Hakkı (1872-1969)

Nakşibendî-Hâlidî şeyhi.

Sivas'ın Sarıseyh (Nalbantlarbaşı) mahallesinde doğdu. Babası adliye zabıt kâtibi Hüseyin Hüsnü Bey, annesi Medineli Ayşe Hanım'dır. Ailesinin Mısırlı olup oradan Anadolu'ya geldiği veya Mısır'dan Buhara'ya, oradan da Anadolu'ya göç eden Arap kabilelerinden olduğu tahmin edilmektedir. Kâbe örtüsünün bakımı ve değişimi görevini üstlendiği için ataları "İhrâmcılar" diye anılmış, kendisi de Ehrâmî, İhrâmîzâde, İhrâmcıoğlu, İhrâmcızâde gibi lakaplarla tanınmıştır. Babasının adliye başkâtipliğine tayin edildiği Sivas Zara'da başladığı eğitimini on yaşında ailesiyle Sivas'a döndükten sonra Çifte Minareli Medrese'de sürdürdü. Ardından askerî rüşdiyeye girdi. Buradaki arkadaşları arasında İsmet Bey de (İnönü) vardı. Dedesi İhrâmcızâde Mehmed Efendi onun subay olmasını arzu ettiğinden askerî rüşdiyeyi bitirince İstanbul'a gitmek istediye de annesi buna rıza göstermedi. Tahsilini Şifâiye Medresesi'nde tamamlayıp Sivas Adliyesi'nde mülâzım olarak göreve başladı. Askerliğini yaptıktan sonra bir süre Tokat'ta Düyûn-i Umûmiyye ve Müskirat memurluğunda çalıştı. Görevini 1908 yılında Sivas Düyûn-i Umûmiyye memurluğuna nakletti. 1928'de Düyûn-i Umûmiyye müesseseleri kapanınca Sivas İnhisar Dairesi'ne geçti. Zara-Çarhı tuzlasına bağlı Cedit tuzlasında görev yapmakta iken 1931 yılında kendi isteğiyle emekliye ayrıldı.